

ВІДГУК

на дисертаційне дослідження Литовченко Ганни Вадимівни «Тенденції розвитку змісту шкільних підручників із образотворчого мистецтва у вітчизняній педагогічній думці (друга половина XX - початок XXI століття)», подане до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук із спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Реформування змісту загальної середньої освіти України, здійснюване на демократичних засадах та на основі компетентнісного підходу, передбачає формування в школярів обізнаності та самовираження у сфері культури як ключової компетентності. Йдеться, про здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно висловлювати ідеї, досвід та почуття за допомогою засобів мистецтва. Дослідниця наголошує, що найбільш цінною з огляду на накопичений досвід шкільної мистецької освіти є друга половина XX – початок XXI ст. – час розбудови загальної середньої освіти в УРСР та Україні, активного розвитку дидактичної думки, обґрунтування компонентної структури змісту освіти, визначення комплексу вимог до шкільної навчальної літератури, зокрема, з образотворчого мистецтва. Обрані автором підходи до вивчення потенційних можливостей досвіду минулого щодо забезпечення прогресивного розвитку шкільного підручника із образотворчого мистецтва як історико-педагогічного феномена у другій половині XX - на початку XXI століття визначають актуальність і доцільність проведеного Г.В.Литовченко дослідження.

Тема дисертаційного дослідження Г.В.Литовченко є складовою комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх і вищих навчальних закладах» (ПК № 1-200199U004104). Тему дослідження затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 7 від 04. 12. 2015 р.)

Доцільність дисертаційної роботи Л.В.Литовченко обумовлена потребою розв'язання соціально-педагогічних суперечностей:

- між потребою використання прогресивних історико-педагогічних надбань щодо змісту художньо-естетичної освіти школярів та відсутністю неупередженого їх вивчення й узагальнення;

- між наявними засобами цілісного художньо-естетичного розвитку школярів та потребою у розробці інноваційних підручників з образотворчого мистецтва як матеріальних носіїв змісту шкільної освіти й основного засобу навчально-пізнавальної діяльності школярів;

- між накопиченим у вітчизняній педагогіці своєрідним досвідом відбору, компонування й представлення змісту шкільних підручників із образотворчого мистецтва й відсутністю неупередженого його узагальнення з метою використання цінних здобутків у сучасних умовах.

У дисертаційній роботі Г.В.Литовченко категоріальний і методологічний апарат, мету та завдання дослідження в основному визначено адекватно його проблемі і науково обгрунтовано. У відповідності із вимогами аргументовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет і методи наукового пошуку.

Дисертація має чітку структуру і логіку викладу матеріалу. Науковий рівень і достовірність результатів дисертаційної роботи Г.В.Литовченко забезпечується використанням комплексу методів історико-педагогічного дослідження. Достатньою і різноманітною з огляду на характер використаних матеріалів є і джерельна база дослідження: в цілому список використаних джерел включає 471 найменування, із них 51 – архівні матеріали. Уведено до наукового обігу невідомі та маловідомі архівні документи (21 одиниця), а отже розширено джерелознавче поле вітчизняної історико-педагогічної науки. Це дозволило на основі системного підходу, ключових ідей системно-хронологічного, синергетичного, історіографічного, соціокультурного, феноменологічного, антропоцентричного, аксіологічного, персоналістично-біографічного, компетентнісного, деонтологічного, акмеологічного підходів розкрити важливі аспекти наукової проблеми і обумовило новизну і теоретичний рівень дослідження.

історичного архіву України (ЦДІАК України) Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Щоправда, вважаємо: можна було залучити і фонди інших архівів. Привертає увагу і актуалізоване широке та різнопланове джерельне поле дослідження: нормативні документи, державні постанови, нормативно-правові акти, резолюції з'їздів всесоюзного та республіканського рівнів: інструктивні листи, накази, розпорядження Міністерства освіти і науки України, постанови Кабінету Міністрів України; статті, монографії, дисертації провідних науковців із досліджуваної проблеми та електронні ресурси; публікації теоретичного й прикладного характеру з проблеми розвитку феномена «шкільний підручник із образотворчого мистецтва» в публіцистичних та довідково-статистичних виданнях досліджуваного періоду; бібліографічні покажчики, довідники, підручники, альбоми, методичні посібники для учнів та вчителів.

На цій основі було уточнено основні дефініції дослідження – ключовий термін «шкільний підручник із образотворчого мистецтва» (вид навчальної літератури, який представляє знання і види діяльності з предмета «Образотворче мистецтво» відповідно до Державного стандарту галузі «Художня культура» та вимог навчальної програми із урахуванням вікових особливостей учнів) та базових для його розуміння категорій - «зміст загальної середньої освіти», «підручничознавство», «підручникотворення», «теорія шкільного підручника», «шкільний підручник». Г.В.Литовченко об'єктивно стверджує, що вирішальними чинниками, які впливали у досліджуваній період на основну його дефініцію, є: політехнізація змісту загальної середньої освіти й відповідна інтенсивна розробка теорії шкільного підручника; реформування загальної середньої освіти і розробка та апробація експериментальних підручників із образотворчого мистецтва; розширення завдань художньо-естетичного виховання дітей та молоді в умовах реформування національного шкільництва.

У дисертаційному дослідженні Г.В.Литовченко вперше здійснено науковий ретроспективний аналіз проблеми формування підручників із образотворчого мистецтва у вітчизняній педагогіці другої половини ХХ – початку

XXI ст., запропоновано і обґрунтовано етапи становлення та розвитку дефініції «шкільний підручник із образотворчого мистецтва» на основі об'єктивних критеріїв (суспільно-політичні і соціально-економічні зміни в країні, які виступали каталізаторами реформування загальної середньої освіти; погляди вітчизняних дидактів на проблему змісту загальної середньої освіти і її відображення в шкільних підручниках; підходи до компонування змісту шкільних підручників із образотворчого мистецтва із урахуванням мети, завдань, змісту художньо-естетичної освіти й виховання школярів та напрацювань у галузі підручникотворення); визначено соціальний, національний, професійно-компетентнісний, організаційно-управлінський, особистісний, науково-педагогічний напрями використання цінних надбань попередніх часів щодо розвитку історико-педагогічного феномена «шкільний підручник із образотворчого мистецтва» в Україні в XXI столітті.

У дослідженні зроблено спробу висвітлити, погляди педагогів, митців на мету, завдання, зміст художньо-естетичної освіти і виховання учнів загальноосвітніх шкіл та підручникотворення у цій галузі; використати систему предметно-змістових ліній щодо проблеми шкільних підручників із образотворчого мистецтва як навчальної книги у другій половині XX – на початку XXI ст.; подано характеристику підручників, посібників, альбомів із образотворчого мистецтва досліджуваного періоду.

Г.В.Литовченко представлено перебіг розвитку шкільних підручників із образотворчого мистецтва в Україні другої половини XX - початку XXI століття. Таким чином набули подальшого розгляду положення та ідеї щодо генези шкільних підручників в цілому, та із образотворчого мистецтва, зокрема, зроблено спробу виокремити прогностичні тенденції розвитку шкільних підручників із образотворчого мистецтва в Україні: підходи до вивчення образотворчого мистецтва за наскрізними темами впродовж навчального року засобами підручника (зокрема, у початковій школі), створення умов під час використання підручника для творчості учителя образотворчого мистецтва, залучення до викладання образотворчого мистецтва майстрів-митців, система навчання

читання символіки декоративно-ужиткового мистецтва засобами підручника, розуміння ролі текстового і позатекстового компонентів підручників у мистецькій освіті школярів. Отже, з метою визначення домінантних напрямів творчого використання набутого досвіду на сучасному етапі реформування загальноосвітньої школи в Україні Г.В.Литовченко подає змістову, культурологічну та прогностичну інформацію щодо основної дефініції - «шкільного підручника з образотворчого мистецтва». Разом з тим, дещо поза увагою дослідниці залишається відображення таких важливих, на нашу думку, моментів, як врахування вікових особливостей учнів у шкільних підручниках з образотворчого мистецтва для початкової та основної школи; історико-педагогічний аналіз системи знань, умінь та навичок з образотворчого мистецтва учнів різних вікових категорій; порівняльний аналіз змін у включенні до змісту підручників різних жанрів образотворчого мистецтва; зміни у системі методів, прийомів та форм роботи із навчальним матеріалом у підручниках на різних історичних етапах, виокремлених дослідницею.

На підставі узагальнення психолого-педагогічних джерел, нормативних і державних документів у роботі частково розкрито підходи, які стимулювали становлення шкільних підручників із образотворчого мистецтва на виокремлених етапах і є перспективними для сьогодення (врахування багатокomпонентності змісту освіти, ширше представлення діяльнісного й творчого компонентів; забезпечення інтеграції знань, цілісності художньо-естетичного розвитку учнів на основі використання різних видів мистецтв; спрямування змісту підручника на розширення досвіду спілкування і співпраці учнів, їх власного художнього самовираження у різних видах художньо-творчої діяльності; поєднання загальнонародських, національних і краєзнавчих аспектів; уведення у підручник завдань і вправ для художнього сприймання, інтерпретації та естетичного оцінювання художніх творів; забезпечення якісного ілюстративного наповнення підручників; включення у підручник маловідомих та невинуватно забутих технік зображень). Натомість дуже побіжно у дисертаційному дослідженні представлено вплив на формування шкільних підручників із образотворчого

мистецтва інноваційних підходів, запропонованих В.Кузіним та Б.Неменським, і зовсім випав з поля зору дослідниці досвід інтеграції образотворчого мистецтва та трудового навчання («Художня праця»), закордонний досвід викладання (Е.Мейман, Г.Шаррельман) та його сучасна інтерпретація.

Практичне значення дисертаційного дослідження Г.В.Литовченко полягає у тому, що матеріали та висновки дослідження можуть бути використані викладачами у змістовому наповненні лекційних і практичних курсів «Історія педагогіки», «Загальна педагогіка», «Методика образотворчого мистецтва», «Історія образотворчого мистецтва», курсу за вибором «Шкільний підручник: змістовий, процесуальний, дидактичний аспекти», спецкурсів з історії вітчизняної й зарубіжної педагогіки, для підготовки підручників і навчальних посібників, методичних рекомендацій для студентів вищих навчальних закладів, для підготовки якісного навчально-методичного забезпечення освітньої галузі «Мистецтво – Естетична культура», для підготовки лекцій, семінарських занять та організації самостійної роботи студентів художньо-графічних та мистецьких факультетів закладів педагогічної і мистецької освіти.

Результати дисертаційного дослідження були упроваджені в освітній процес Державного вищого навчального закладу «Бердянський державний педагогічний університет» (довідка № 57-10/273 від 01. 03. 2018), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 16/03-а від 31.01.2018), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-253 від 13. 03. 2018).

Основний зміст дисертації відображено в 11 одноосібних публікаціях, із них 5 статей опубліковано в наукових фахових виданнях України, 1 – у міжнародному періодичному виданні, 5 тез доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій.

У цілому позитивно оцінюючи наукове дослідження Г.В.Литовченко, слід висловити ряд зауважень і побажань щодо змісту дисертації та автореферату.

1. Вважаємо, що теоретичне і практичне значення роботи було б більш

вагомим, якби Г.В.Литовченко обрала як метод не фіксацію історико-педагогічних фактів, а метод порівняльного аналізу з метою виявлення тенденцій у розвитку феномену «шкільний підручник з образотворчого мистецтва» у досліджуваній період на основі системи критеріїв оцінювання якості підручників (с.40, 52 тощо).

2. З метою надання чіткості авторським висновкам доцільним може бути використання порівняльних таблиць для співставлення компонентів феномену «шкільний підручник з образотворчого мистецтва» на кожному етапі дослідження і визначення тенденцій.

3. У тексті дисертаційного дослідження домінує площина «навчальна книжка», тобто загальне поняття, яке включає в себе і поняття «підручник». Історія дефініції «шкільний підручник з образотворчого мистецтва» у досліджуваній період автор представляє як «підручник», «пробний підручник», «навчальна книжка», «книга для учнів», «посібник», «альбом для малювання», «підручник як задачник». Вважаємо за доцільне такі відмінності обумовити у контексті наукової проблеми і відобразити у висновках.

4. На нашу думку, зміст дослідження потребує реструктурування: розділ I за структурою, змістом та обсягом недостатньо висвітлює наукове підґрунтя досліджуваної проблеми, натомість розділ 2 перебирає на себе цю функцію. Зміст параграфу 2.3 варто подати у розділі I як історико-педагогічні передумови.

5. Вважаємо, що обраний дослідницею спосіб представлення списку використаних джерел не є доцільним: слід обрати один із пропонуваніх підходів.

Висловлені зауваження не знижують наукової та практичної цінності дисертаційного дослідження Г.В.Литовченко, яке виконане на належному науковому й практичному рівні і базується на значному масиві зібраного дослідницею історико-педагогічного матеріалу.

Дисертаційна робота Литовченко Ганни Вадимівни «Тенденції розвитку змісту шкільних підручників із образотворчого мистецтва у вітчизняній

педагогічній думці (друга половина XX - початок XXI століття)» є завершеним, оригінальним, самостійним науковим дослідженням, що відповідає вимогам МОН України пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами від 19.08.2015 року, Постанова Кабінету Міністрів України № 656), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук із спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор

кафедри педагогіки та соціального управління

Інституту психології та права

Національного університету «Львівська політехніка»

В.О.Вихруц

*Підписав згідно з
Взгекай*

В.О. Вихруц

Р.Брижинецька

